

45-Freud ve Jung ışığında masal ve psikanaliz**Merve KARABULUT¹****APA:** Karabulut, M. (2022). Freud ve Jung ışığında masal ve psikanaliz. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (26), 756-764. DOI: 10.29000/rumelide.1074051.**Öz**

Sözlü ve yazılı geleneğin bir parçası olan masallar nesilden nesile aktararak günümüze kadar ulaşır. Bir bilinç ürünü olan ve bilincin tüm sırrını himaye eden masallar derinlemesine analiz edilmeyi beklemektedir. Bilinçten türediği için ister istemez bilinçdışı özellikleri bünyesinde barındıran masalların analiz edilebilmesi için, farklı disiplinlerin bakış açılarına ihtiyaç duyulmaktadır. "Masal ve Psikanaliz" adlı bu çalışmada masalların içerdiği psikanalitik öğelerin çözümlenebilmesi için uygulanan psikanalitik bakış açısı açıklanmaya çalışılmaktadır. Farkında olmadıklarımızın farkına varmamızı sağlayan bu yöntemde, adını duyuran Freud ve Jung olmak üzere çalışmamızda bu iki psikanalistin öğretileri esas alınmıştır. Bu kuramcılar edebi metinleri rüyalara benzeterek masalların da rüyalar gibi birçok bilinçdışı öğeyi barındırdığını ve bunların aynı rüyalar gibi çözümlenmesi gerektiğinin altını çizerler. Biz de buradan hareketle çalışmamızda masalları psikanalitik yöntemle inceleme söz konusu olduğunda, Freudyen ve Jungcu bakış açıları ile masalların nasıl çözümlenebileceğini vermeye çalıştık. Freud'un ve Jung'un rüya çalışmalarını ayrıntılı bir şekilde ele alarak masallara da aynı şekilde uygulanabileceği konusunda detaylı bilgi verdik ve her iki kuramcının birbirlerinden ayrıldığı yönlerde dikkat çektik.

Anahtar kelimeler: Masal, psikanaliz, Freud, Jung, rüya çalışması**Fairytale and psychoanalysis in the light of Freud and Jung****Abstract**

Fairy tales, which are a part of oral and written tradition, are passed down from generation to generation and reach the present day. The fairy tales, which are a product of consciousness and protect all the secret of consciousness, are waiting to be analyzed in depth. The perspectives of different disciplines are needed in order to analyze the fairy tales that inevitably contain unconscious features because they are derived from consciousness. In this study called "Fairy Tale and Psychoanalysis", the psychoanalytic perspective applied to analyze the psychoanalytic elements contained in fairy tales is tried to be explained. This method, which enables us to realize what we are not aware of, is tried to be explained on the basis of the teachings of these two psychoanalysts, Freud and Jung, who made their name known. These theorists liken literary texts to dreams and underline that fairy tales contain many unconscious elements like dreams and that these should be analyzed just like dreams. From this point of view, in our study, we tried to give how fairy tales can be analyzed with Freudian and Jungian perspectives when it comes to examining fairy tales with psychoanalytic method. By discussing Freud's and Jung's dream studies in detail, we gave detailed information on how it can be applied to fairy tales in the same way, and we drew attention to the aspects where both theorists differ from each other.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü (Erzurum, Türkiye), merve.karabulut@atauni.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-2106-5941 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 17.12.2021-kabul tarihi: 20.02.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1074051]

Keywords: Fairy Tale, Psychoanalysis, Freud, Jung, Dream Study

Giriş

Yüzlerce yıl sonra bile masalların büyüüne kapılmak mümkündür. Çünkü iyinin her zaman kazandığı ve kötülüğün hak ettiği cezayı aldığı fikri bizi cezbeder. Büyülenmek hoşumuza gider ve büyüünün var olduğu, hayvanların ve nesnelere konuşabildiği ve en son ölümün olacağı umuduyla bu dünyaya kendimizi kaptırmaktan alıkoyamayız. Çocukken hayran olduğumuz bu dünyanın var olmadığını bilsek de bu dünyanın hep bir parçası olmak ya da en sevdiğimiz karakterler gibi olmak isteriz. Bugün yetişkin olarak bu masalları okuduğumuzda, masalların çok acımasız ve ahlaksız olduğunu fark edince, genellikle ya şaşırır ya da inciniriz. Küçük Gretel'in bir cadıyı öldürdüğünü ve bu süreçte kendimizi iyi hissettiğimizi düşündüğümüzde, bu bize korkutucu gelir. Gretel'in öz babasının çocuklarını ormanda yalnız başına bırakmasını hayretler içinde karşılarız. Cinderella'nın üvey kız kardeşlerinin topuklarını kesmesinin ve Pamuk Prenses'in kötü kraliçesinin ölümüne dans etmesinin ne anlama geldiği bu noktada bizi düşündürür. Çocuk olarak hiçbir zaman bunları bu kadar kötü bulmadık ve bugün kendimize bu tür hikâyelerin neden çocukluğumuzu bu kadar etkilediğini ve onlardan ne öğrendiğimizi sorar olduk. Öğrenme sorusuna cevap verebilmek için artık halk masalına bir çocuk ya da yetişkin gözüyle değil, karakterlerin gelişimini anlamak ve öğrenme süreçlerine dair içgörü kazanmak için, bir psikanalizin gözünden bakmak gerektiği sonucuna varılmıştır. Bu çalışmada masalların psikanalitik bakış açısı ile nasıl ele alınabileceği gösterilmeye çalışılmaktadır. Psikanaliz teorisinde/kuramında, iki farklı kanadı temsil eden Freud ve Jung'un öğretilerinin masalları aydınlatmada nasıl bir işlev üstlendiği gösterilmektedir.

Masal nedir?

Halk masallarının çoğu, bildiğimiz gibi kitapların ve kitle iletişim araçlarının olmadığı endüstri öncesi çağlardan gelmektedir. Masallarda dönemin insanların fantezileri, istekleri, korkuları ve umutları yansıtılır; bu halk masallarına belirli bir zamansızlık verir. Keder, aşk ya da nefret gibi temel duygular, günümüzde başka şeylere ya da koşullara yönelik olabilir, ancak bu duyguların doğasında bulunan psikolojik dinamikler hâlâ aynı şekilde yaşanmaktadır. Masallar daha çok duygularımıza hitap ettiği için günümüzde de geçerliliğini korumaktadır (Spring, 2001: 57).

Halk masalları, insanların yollarını bulmalarına yardımcı olur. "Bir varmış bir yokmuş (...)", "Uzun zaman önce (...)" gibi başlayan cümlelerle, masal dünyasının kurallarının şeffaf ve açıkça tanınabilir olduğu; rollerin belirlendiği ve düzenlendiği küçük bir dünyanın varlığından söz etmenin mümkünlüğü bize gösterilmektedir (Stumpfe, 1992: 14). Örneğin, masalın sonunun iyi karakterler için her zaman olumlu bir yanı vardır ("(...) ve böylece sonsuza dek mutlu yaşadılar"), kötü ve uğursuz karakterler ise yenilmeye ve hatta çoğu zaman öldürülmeye mahkûmdur.

19. ve 20. yüzyılların psikolojik araştırmaları, tarih öncesi çağlardan beri tıpkı mitlerde ve halk masallarında olduğu gibi, her insanın kişisel olgunlaşma krizlerinde, rüyalarında en azından bir sembol olduğunu dile getirir (Stumpfe, 1992: 14f.). Örnek vermek gerekirse orman, masallarda yer alan ortak bir semboldür. Ormanın gizemli karanlığında cadıların var olduğu, yardımsever kuşların yaşadığı ve ölçülemez hazinelerin saklandığı büyüdü bir dünya vardır. Karmaşık, aşılması zor bir orman, insan ruhunun karanlık ve saklı derinliklerini sembolize eder (Spring, 2001: 21). Böylece halk masallarında geçen eski, uzak ve aynı zamanda oldukça tanıdık yerler, zihnimizin derinliklerine daha doğrusu bilinçaltımıza bir yolculuk yapmamıza olanak tanır (Stumpfe, 1992: 18f.).

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Hemen hemen bütün toplumlarda bulunan ve benzer konuları ele alan sözlü kültür ürünü masallar, ağızdan ağıza ve kuşaktan kuşağa aktarılır. Doğrudan gerçek hayatın yansıması olarak nitelendirilebilecek masallar halk tarafından yaratılır ve kendine özgü özellikleri bünyesinde barındırır. Halk edebiyatı ürünü olan masalarda türlü türlü sıkıntıların, acıların ve değişimlerin derinliklerinde yatan saklı anlamlar, çeşitli imge ve simgelerle anlatılır. Bu imge ve simgelerin temsil ettiği anlamların açıklanması ve bilinçaltına yolculuk yapılması ise ancak psikanalitik bakış açısı/psikanaliz ile gerçekleşir.

Masal araştırmaları üzerine

Masal anlatma geleneği eskilere dayanmaktadır. Sözlü gelenekten sonra ortaya çıkan yazılı geleneğin yaklaşık üç bin yıl öncesine dayandığı söylenebilir. Görünüşe göre bazı masal motiflerinin değişmeden kalması ve dünyanın tüm bölgelerinde ortaya çıkması dikkat çekicidir. Filozof ve yazar olan Apuleius'un, MS 2. yüzyılda "Cupid and Psyche" başlıklı bir halk masalı kaleme alması ve bu masalın bugünün "Güzel ve Çirkin" masalıyla aynı örüntüyü takip etmesi (Franz, 1986) bu duruma örnek verilebilir. Masalarda ortaya çıkan motifler arasında genellikle bariz bir ortaklık olduğu bulgusu, araştırmacıları masalların ilk/ilkel halini aramaya yöneltilir. Her ne kadar bu tespit edilemese de (Beit, 1952), 18. yüzyılda öncüleri arasında özellikle Winckelmann, Hamann ve J. G. Herder'in yer aldığı halk masallarına yönelik somut bir bilimsel ilginin ortaya çıktığı ve masalarda sembollerle ifade edilen eski bir inancın kalıntılarının keşfedilmeye çalışıldığı belirtilebilir. Bunun nedeni, Hristiyan öğretisiyle baş gösteren genel bir memnuniyetsizliğin yanı sıra "daha yaşamsal, dünyevi ve içgüdüsel bir bilgelige yönelik ilk arzudur (Franz, 1986: 194). Grimm Kardeşleri de halk masalları koleksiyonuna başladıklarında harekete geçiren tam da bu arzudur. Chr. C. Heyne, F. Creuzer ve J. Görres de "mitlerin derin felsefi bilgi ve düşüncelerin sembolik ifadesi olduğu, Tanrı ve dünya hakkındaki en derin gerçeklerden bazılarının mistik bir öğretiyi içerdığı" görüşünü benimserler (Franz, 1986: 195).

Masallara yönelik söz konusu bu ilgiden sonra, daha bilimsel ve tarihsel yönelimli bir ilgi gelişir. Tekrarlayan motifler yeniden gündeme getirilerek, halk masalının nereden geldiğini ve nereye yayıldığını bulmak için girişimde bulunulur. Burada özellikle iki teoriden bahsetmek mümkündür. T. Benfey, masal motiflerinin Hindistan'da ortaya çıktığından ve oradan Avrupa'ya yayıldığından şüphelenirken, A. Jensen, H. Winkler ve E. Stucken, Babil'in halk masallarının çıkış yeri olduğunu ve Küçük Asya üzerinden Avrupa'ya yayıldığını varsayarlar (Franz, 1986).

Bu araştırmaların sonucunda Fin Okulu olarak adlandırılan Folklor Merkezi kurulur. Bu merkezin ilk temsilcileri olan Kaarle Krohn ve Antti Aarne, masalların tek bir menşе ülkesini belirlemenin imkânsız olduğu görüşündedirler. Bunun yerine, çeşitli anlatıların da farklı kökenleri olabileceğini varsayarak, bir halk masalı türünün farklı versiyonlarından koleksiyonlar yaparlar ve daha sonra en iyi, en süslü ve en şiirsel versiyonun orijinal olabileceğine karar verirler. Tartışmalı olabilecek bu durumda, bir anlatının zamanla sadece kısaltılmadığı veya bozulmadığı, aynı zamanda süslenebilir ve geliştirilebilir olduğu fikri akıllarda yer eder (Franz, 1986). Aynı zamanda M. Müller'in önderliğinde başka bir hareket ortaya çıkar. Ana hedef, "mit imgelerini doğal fenomenlerin bir tanımı olarak yorumlamak [...]" girişimidir (Franz, 1986: 196).

19. yüzyılda masal araştırmalarında önemli bir dönüm noktası yaşanır. Ludwig Laistner, masal ve efsanelerdeki temel motiflerin kökeninin insanların rüyalarında olduğunu öne sürer. Ancak yinelenen tipik rüyalar ile folklor motifleri arasında bir bağlantı kurmaya çalışırken kâbus motifi üzerinde yoğunlaşır. Aynı zamanda etnolog K. von der Steinen, keşfe çıkmış ilkel halkların doğüstü inançlarının

rüyalarından kaynaklandığı sonucuna varır. O bu durumu, ilkelerin bir rüya deneyimini gerçek dışı olarak kabul etmemeleri, aksine onu gerçek bir olay olarak anlamalarıyla temellendirir. Birisinin rüyasını anlattığında, onu gerçekten yaşanmış olarak tanımlaması ve rüya olduğundan bahsetmemesi (Franz; 1986) buna sebebiyet verir. Nihayet Adolf Bastian ilk kez insan ruhunu halk masalı araştırması kavramına dâhil etmeye çalışır. Onun varsayımı, tüm halklar arasında mitolojik fikirlerin benzerliğinin ortaya çıkmasının, insan ruhunun temel bir yapısal benzerliği ile açıklanması üzerinedir. Ancak bir halk masalına uyarlanacak olan bu teoriyi/yaklaşımı objektif olarak doğrulayabilmek için önce bilinçdışı olgusunun keşfedilmesi ve bilimsel olarak araştırılması gerekir. C. G. Carus bilinçaltı üzerine ilk öncü teoriyi ortaya koyarak, bilincin bilinçdışından beslendiğinden şüphelenir. Bilinçaltının, ruhun dünyayla bağlantılı kısmı olduğunu varsayar. Bu nedenle rüyalar onun için her zaman, bilinçdışına gömülü bilinç tarafından semboller biçiminde temsil edilen bir hakikat içerir (Beit, 1952). Ancak, rüyalar ve halk masalları için bu yeni yaklaşım bilinçaltının Sigmund Freud tarafından bilimsel ve sistematik olarak araştırılması yoluyla mümkün olur.

Masallarda ve efsanelerde, rüyalarda bulunabilen aynı psikolojik anlamlar incelenen motiflerle ortaya çıkarılmaya çalışılır. Psişe, mevcut dünya görüşünü, bir kişinin kişisel istek ve özlemlerine karşılık gelecek şekilde yeniden şekillendirme eğilimindedir. Örneğin bu durum, tam olarak bir rüyada gerçekleşir. Bu sayede bilinçdışının sansürü rüyayı travmatik bilgi veya benzerlerinden korumak için hareket eder. Freud bu süreci rüya çalışması olarak adlandırır. Ancak uyanık haldeyken bu tür istekler genellikle kabul edilmez ya da gerçekleştirilmez. Masallarda bu tür istekler, muhteşem beceriler veya nesnelere şeklinde işlenir. Bu nedenle, Freud'a göre, her rüya, bilinçaltına bastırılan bir istek üzerine kuruludur. Bir başka deyişle rüyalar istek gerçekleştirimini temel alır. Bireyin dürtülerinden kaynaklanan ve tüm insanlar için ortak olan noktalara masallarda rastlanması bundandır. Freud, her rüyanın bencil olduğunu iddia eder ve her insanın gerçeklikte geri çekilmek zorunda olduğunu, bu sayede bilinçdışının uykuda kendini bir rüya şeklinde gösterdiğini belirtir. Ancak rüya gören bunun farkında değildir. Freud'un halk masallarına yönelik araştırmasının önemi, rüyaların, çocuğun hayal gücünün ve arkaik insan ırkları arasındaki temel bir yakınlığın keşfinden kaynaklanır. Onun için rüyaların ve halk masallarının imgelerinde bilinçli bir dille kolayca ifade edilebilecek daha derin bir anlam vardır (Beit, 1952).

C. G. Jung bu durumu farklı değerlendirir. Jung, bu imgelerin, temel zihinsel yapının bir ifadesi olduğu kanaatinde. Ona göre bunlar bilinçsizce hareket ederek, ruhun ruhsal ve içgüdüsel işlevlerini harekete geçirmektedir. Jung bu imgelerin dayandığı güçleri arketipler olarak tanımlar. Arketip kendi içinde belirsizdir, dolayısıyla belirli bir mitolojik imgeyle özdeş değildir. Aksine, imgeler, temel arketipin tek bir tasarımını temsil eder. Masal, arketipi nispeten saf bir biçimde gösterir ve soyut bir biçimde insan ruhunun yasalarını netleştirir (Beit, 1952). Artık halk masalı araştırmalarında çok çeşitli ve farklı yönler söz konusudur. Halk masalının biçimsel yönleriyle ilgilenenler olduğu gibi, halk masalına psikanalitik yaklaşımın uygun görüldüğü- çalışmamızda ele alacağımız- Freudyen ve Jungyen yaklaşımlar da söz konusudur. Konuyu açıklığa kavuşturmak için Freud'a ve Jung'a değinirsek; öncelikle C. G. Jung'un, Freud kadar iyi tanınmadığını söyleyebiliriz. Klasik psikanaliz için temel olan Freud'un öğretilerinden kopan Jung kendi öğretilerini geliştirir. Freud'un rüya yorumu ile Jung'un rüya yorumu arasındaki farkın ne olduğu sorusuna verilecek yanıt şudur; Freud rüyalarındaki sembolleri her zaman bir aşk ya da ölüm içgüdüleriyle ilişkilendirirken, C. G. Jung'un yorumlama sisteminin daha farklı olduğu ortaya çıkar. Jung arketip kavramını ortaya atarak bunun üzerinden gider. Böylece "Arketip nedir ya da nelerdir?" sorusu ilk aklımıza gelen olur. C. G. Jung onları kültürler arasında var olan sembolik figürler olarak tanımlar. Örnek vermek gerekirse, dişi arketipler anne, tanrıça, cadı, erkek arketipler ise baba, hükümdar, kahramandır. Arketiplerin yaşamsal içgüdüler oluşturduğunu, ancak deneyime dayalı eğitim yoluyla

yeni arketiplerin de öğrenilebildiğini belirtmek olanaklıdır. Arketiplerin masallarla ya da psikanalizle olan bağlantısı ilginçtir. Masallar birçok arketip içerir. Görülen bir rüya, günlük yaşamda hangi arketiplerin algılandığını ya da hatırlandığını gösterebilir. Bunların hakkında nasıl hissettiğimizi de ortaya koyar.

Buraya kadar anlatmaya çalıştığımız masallar üzerine yapılan çalışmalarda dikkat çeken nokta, masalların bilinç, bilinçdışı ve bilinçaltı öğelere yakınlığıdır. Tam da psikanalizin çıkış noktası olan bu noktalarda Freud bir arkeolog gibi kazı yapmaktadır. (Sarı-Akyıldız Ercan, 2008: 19) Freud'un kazı alanı bedenden öte olan bilinçdışı ve bilinçaltıdır. Bu nedenle psikanaliz, rüyadan gündüz düşlerine varana kadar bilincin gölge oyunları ile uğraşmayı, bunları gelecek nesle bir kültür verisi olarak taşımayı kendine görev edinir. Bu açıdan bakıldığında, masal da bir ulusun kolektif bilincinden türediği için bilinçdışı veriler sunmaktadır. Farklı disiplinlerin yardımlarıyla yeni okumalara açık olan masalarda bilincin ve bilinçaltı öğelerin psikanalitik değerlendirilmeleri yapılabilmektedir. Freud ile başlayan psikanalizin edebiyata ve sanata uyarlanmasını diğer psikanalistler de devam ettirir. Freud ile aynı yolda yürüten psikanalistler olduğu gibi, onunla yollarını ayıran psikanalistler de vardır. Çalışmamızda ele aldığımız bir diğer isim olan Jung, psikanalitik derinliklere ulaşmakla beraber kendi yolunu çizerek kendi kuramını oluşturur. Freud'un ve Jung'un masallara farklı bilimsel yaklaşımlarının olduğunu Mehmet Rifat da "Masallara Yaklaşım Biçimleri" adlı makalesinde belirtir;

Bu yaklaşımlar dışında, masallar psikanaliz kuramcılarının da inceleme konusu oldu: Sigmund Freud ve Freudcular (Karl Abraham, Franz Ricklin, Otto Rank, Theodor Reik, Geza Roheim vb.) Carl Gustav Jung ve Jungcular (Erich Neumann, Hedwig von Beit, Marie Louise von Franz vb.) ile Sigmund Freud'un ve Melanie Klein'in kuramlarından esinlenen Bruno Bettelheim masalları değişik psikanaliz yöntemleriyle ele aldılar (Rifat, 1999: 63).

Bu alıntıdan bir kez daha birbirlerinden ayrı bakış açısına sahip olduğuna tanık olduğumuz Freud'un ve Jung'un masallara uyarlanabilen yaklaşımını burada açıklamaya çalışacağız.

Freud ve psikanaliz

Freud'dan beri halk masalları, Grimm masallarında gösterildiği gibi, psikanalizde bilinçaltının anahtarı, bastırılmış korkuların ve (yasak) arzuların paradigmatları olarak anlaşılmıştır. Masalların psikanalitik yorumunun daha iyi anlaşılması için öncelikle psikanalizin kurucusu olan Freud'un teorilerine kısa bir giriş yapılması gerektiği kanısındayız.

6 Mayıs 1856'da Freiberg'de dünyaya gelen Sigmund Freud'un çalışmalarının arka planını, içinde büyüdüğü ve yaşadığı entelektüel iklim ve sosyal çevre oluşturur. Ahlaki açıdan çok katı olan Viktorya döneminde, özellikle cinselliğin bir tabu olduğu ve bu nedenle insanlar arası sorunların en büyük alanını işaret ettiği söylenebilir. Kariyerine tıp doktoru olarak başlayan Freud, fizyoloji ve nöroloji alanında uzmanlaşır. Eğitimi sırasında Fransa'ya bir çalışma gezisine gider. Orada, çeşitli hipnoz teknikleriyle akıl hastalığı ve ruhsal bozuklukların tedavisine yoğun bir ilgi duyar. Freud, hipnoz altında hastaların, bir semptomun gelişimine görünüşte katkıda bulunan duygu ve durumları hatırlayabildiğini keşfeder. J. Breuer ile birlikte yöntemi daha da geliştirir ve "deneyimi yeniden yaşamının (katarsis) gerçek terapötik etkiye sahip olduğu [...]" sonucuna varır (Neel, 1983: 234). Bu yöntemde (hipnoz altında) hastalar sorunlarını baskısızca ve açıkça dile getirebildiklerinden, duygusal boşalım yaşarlar ve rahatlarlar. Ayrıca bu yöntem hastaların nevrotik belirtilerinin oluşmasına neden olan sarsıcı olayların ve duygusal çatışmaların ortaya çıkmasını da sağladığından, hastanın içsel sorunları ile hastalık

belirtileri arasında ilişki kurulur (Geçtan, 1984: 11) Bir süre hipnozu terapötik bir araç olarak kullanan Freud, daha sonra bu yöntemi bırakarak hastalarını uyanırken özgürce konuşmaya yöneltir. Hasta, sonunda kendisini sorunun özüne geri götüren bir çağrışımlar zinciri oluşturur ve düşüncelerini açıklar. Freud, hastanın düşünce sansürünün rüya analizi süreci tarafından bertaraf edildiği serbest çağrışım sürecini geliştirir (Neel, 1983).

Freud'un insan ruhuna ilişkin anlayışı, bir bireyin her eyleminin zevk almayı ve rahatsızlığı azaltmayı amaçladığı varsayımına dayanır. Zevk kavramı, ihtiyaçların tatmini veya duyuşsal deneyimlerle eş anlamlıdır. Eylemde bulunan kişi, bir eylemin nedeninin farkında değildir. Sebep bilinçsizse, genellikle kişinin kendisinin herhangi bir açıklama bulamadığı garip davranışlarla sonuçlanır. Belirli bir davranış genellikle birkaç içgüdüsel dürtü tarafından tetiklenir ve bu nedenle birkaç güdüyü takip eder. Freud'a göre bu normal dışı davranışlar bireyin içsel çatışmalarından kurtulabilmek için gösterdiği yetersiz çabaların belirtileridir ve Freud bu güdüler çokluğuna üst belirlenim adını verir. Eylemler belirli bir miktarda enerji gerektirir ve Freud'a göre her bireye, idareli ve dikkatli kullanılması gereken temel bir enerji miktarı verilir. Enerji dengesi bozulur bozulmaz, bu durum ilgili kişinin savunma mekanizması olarak adlandırılan "dolaylı bir davranış biçimine" (Neel, 1983: 239) sığınmasına neden olur. Bireyin yaşamının belirli evreleri ve buna bağlı sorunlarla çocukluk döneminde nasıl başa çıktığı, sorunların daha sonra ortaya çıkmasında belirleyici olur.

Freud'un bu ilkeleri, her şeyden önce, bir kişinin bilinçli algısının dışında gerçekleşen olaylara atıfta bulunur (Neel, 1983). Freud, insanın psikolojik yapısı hakkındaki teorilerini bu ilkeler temelinde formüle eder. Bunları üçe ayırır; İlki, bilinçdışı alanında bulunan "id"dir. Kalıtsal olarak gelen, içgüdüleri de kapsayan ve doğuştan var olan psikolojik gizil güçlerin tümü, ilkel ve toplumsallaşmamış biçimlerde işler. Haz ilkesini takip eder ve hiçbir şeyi hesaba katmaz. İkincisi, tamamen bilinçte bulunan "ego" dur. Kişiliğin yürütme organıdır, kararlar verir ve yargılarda bulunur, bu sayede öncelikle kendi kendini kontrol etmeye hizmet eder ve gerçeklikle bağlantı kurar. Ek olarak, "id" den gelen dürtüler için gerçekçi bir çıkış sağlamaya çalışarak, id ve süperego arasında bir uzlaşma yolu bulmakla yükümlüdür. Sonuncusu ise, kişinin vicdanı olan, ahlaki ve etik değerleri temsil eden "süperego" dur. Kısmen bilinçaltında ve kısmen psişenin bilinçli zihninde bulunur (Neel, 1983: 243). İd ve egoya karşı çıkarak, onları kendi istediği düzene sokma eğilimindedir.

Bu durumu rüyaya uyarlayacak olursak; öncelikle Freud için rüyaların büyük önem arz ettiğini belirtmek gerekir. Rüyalar neredeyse tamamen semboliktirler ve bu nedenle sorunun altında yatan bilinçsiz güçleri takip etmek için kullanılabilirler. Bilinçdışında gizlenen isteklerin bilinç düzeyindeki anlatımı olan rüyalar sınırı aşmış olan bilinçdışı duygu ve düşüncelerin maskelenmiş biçimleridir. Ego, uyku sırasında kontrolünü gevşetir, bu da kişiliğin bilinçsiz unsurlarının ifade bulmasını kolaylaştırır. Bu bilinçsiz unsurlar sembollere dönüştürülür, yani ego tarafından kabul edilebilir bir forma getirilir. Freud bunu rüya çalışması olarak tanımlar, çünkü id dürtülerinin dolaylı ifadeleri için tehdit edici görünmemektedir (Neel; 1983). Daha önce de belirtildiği gibi, Freud her insanın temel miktarda kullanılabilir enerjiye sahip olduğunu varsayar. Serbestçe elde edilebilen bu enerji miktarını libido olarak tanımlar. Teorisine göre duygular ve motivasyonlar, rüyada çeşitli mekanizmalarla "görünür içeriğe" dönüştürülür. Bu mekanizmaların başlıcaları simgeleştirme, daraltma, yön değiştirme ve yansıtımadır (Neel, 1983).

Freud'a göre, bir kişinin kişiliğinin gelişimi çeşitli aşamalarda gerçekleşir. Bu aşamaların her birinde "mevcut psikolojik yapı, biyolojik dürtüler (özellikle cinsel dürtüler) ve çevre arasında özel bir tür karşılıklı ilişki" vardır (Neel, 1983: 249). Freud bu evreleri psikoseksüel gelişim evreleri olarak

adlandırır. İnsan gelişimi biyolojik olarak belirlenir ve her aşama insanlar tarafından sosyalleştirilmesi gereken yeni dürtüler üretir. İnsan gelişimi, anneden ayrılma nedeniyle ilk korkulu deneyim olarak yaşanan doğum travması ile başlar. Bunu, insanların hala büyük ölçüde başkalarına bağımlı olduğu sözlü aşama takip eder. Ağız, erojen bir bölge olarak algılanır ve bu nedenle odak noktası yemek yeme gibi oral aktiviteler olduğundan bu döneme oral dönem adı verilir. Bu dönemi anal dönem izler. Burada anal bölge erojen bölge olarak hissedilir. Boşaltım süreçlerinin kontrolü ön plandadır, çünkü ilk kez insanlara yüklenen talepleri yerine getirme veya yerine getirmeme arasında bir seçim yapma imkânı vardır. Bunu, cinsel organların erojen bir bölge olarak keşfedildiği ve kişinin zaten nispeten bağımsız hale geldiği fallik dönem izlemektedir. Karşı cinsten ebeveynle bugüne kadar var olan aşk ilişkisi, rekabet veya ceza korkusu aynı cinsiyetten diğer ebeveynle özdeşleşmeye yol açtığı için terk edilir. Ahlaki kavramlar nihayet benimsenerek vicdan veya süperegö gelişir. İnsanlar artık öncelikle akralarına odaklandıkları ve tüm cinsel dürtülerini bastırmaya çalıştıkları gecikme dönemine (latent/gizil döneme) girer. Gelişimin son aşaması genital aşamadır. Daha önce bastırılmış cinsel istekler yeniden uyanır. Sonuç olarak insan, bir yandan içgüdüleri ile diğer yandan süperegö arasında bir çatışma içine girer. Gerçekte kimse bu döneme ulaşmadığı için, bu daha çok ütöpik bir durum olarak görülür. Ancak teorik olarak bu aşamaya ulaşıldığında kişinin cinsel, psikolojik ve sosyal olarak olgun olduğu kabul edilir (Neel, 1983). Ancak neredeyse hiç kimse tüm aşamaları sorunsuz bir şekilde geçemeyeceğinden, farklı gelişim kalıpları söz konusu olur. Bir kişi enerjisinin çoğunu belirli bir gelişim aşamasıyla başa çıkarak için kullanırsa, sözde bir belirleme meydana gelir, yani buna bağlı kalır. İd-dürtülerinin, ki egonun bunlarla başa çıkması ve/veya Süperegö'nun gereksinimlerine uygun hale getirilmesi sorunlu olduğundan, her zaman ego için bir tehdit oluşturur. Bu çatışma sonucunda korku gelişir. Sonuç olarak, dürtüler bilinçaltına itilir veya uzlaşmacı bir çözüme ulaşılır. Bu çözüm, artan fantezi etkinliği veya sorunun yansıtılması, yani dürtünün hedef nesnesindeki bir değişiklik gibi savunma mekanizmalarının geliştirilmesinden oluşur (Neel, 1983).

Rüyaların oluşumunda bilinçaltının etkisini araştıran Freud, mit, masal, tabu, fıkra ve batıl inanışlara yönelir. Mitlerin ve masalların psikanalitik açıdan yorumlanmasında rüya tabirlerinin kullanılması görüşünü benimser. Çünkü rüyaların ve masalların temelinde aynı bilinç ve bilinçaltı mekanizmanın işlediğini öne sürer. Masalları rüyalara benzeten Freud, masalların da rüyalar gibi, insanların bilinçaltına bastırma eğiliminde oldukları çatışmaları, endişeleri ve arzuları ifade eden semboller içerdiğini belirtir. Bu yüzden Freud id, ego ve süperegö'nun bilinçli ve bilinçsiz arzularının dikkate alınması gerektiğini belirtir. Elbette, Freud'un teorileri burada sunulandan çok daha karmaşıktır. Ancak burada verilen açıklamalar, halk masallarının olası psikanalitik yorumlarını daha iyi anlamak için Freud tarafından kurulan psikanalize genel bir bakış sunmayı amaçlamaktadır.

Carl Gustav Jung ve psikanaliz

26 Temmuz 1875'te İsviçre'nin Keßwil kentinde dünyaya gelen Carl Gustav Jung, entelektüel bir aileden gelmektedir. Tıp eğitimini tamamlayan Jung, kariyerine 1900 yılında Zürih Üniversitesi'nde psikiyatrist olarak başlar. Kanton akıl hastanesi ve psikiyatri kliniğinde asistan olarak görev yapar ve kısa bir süre sonra kıdemli doktor olur. 1905 yılında Zürih Üniversitesi'nde öğretim görevlisi pozisyonuna atanır. İki yıl sonra ilk kez Freud ile tanışır. Bunun teşvikiyle, psikanalizin öğretileriyle yoğun bir şekilde ilgilenmeye başlar. Sonuç olarak, tamamen tıbbi-psikoterapötik etkinliğine konsantre olmak için 1909'da Zürih Üniversitesi psikiyatri kliniğinde kariyerine başlar. Bu noktadan sonra Freud ve Jung arasında çok verimli ve yakın bir bağ gelişir. Ancak 1913 civarında Jung, Freud'un teorilerinden uzaklaştıkça ikisi arasında bir kopuş meydana gelir. Kendisini Freud'dan açıkça ayırmak için, o andan itibaren öğretilerini "analitik psikanaliz" olarak adlandırır ve kendi okulunu geliştirir (Jacobi, 1986). Jung,

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

teorilerinde Freud ile aynı yaklaşımlardan yola çıkar. Ancak hastalarını tedavi etmek için kendi yaklaşımlarını ve yöntemlerini geliştirir. Tedavilerinde yönlendirilmiş çağrışımla hastaya, aklına gelen ilk terimle yanıtlaması gereken birkaç kelime verilir. Sonra semptom analizine geçilir. Bir semptomun hasta için önemini inceleyen bu durumda, bir yanda hastanın çağrışımları, diğer yanda analistin gözlemleri ve yorumları aracılığıyla bu durum gerçekleşir. Anamnestik analiz, belirli yaşam öyküsü kalıplarının analiz edildiği diğer yöntemdir. Bu aynı zamanda hastanın "eylemlerinde belirli kalıpları ve ilişkileri keşfetmesine" yardımcı olmalıdır (Neel, 1983: 277). Son yöntem aynı zamanda Jung tarafından en sık kullanılan yöntemdir ve Jung için rüyalarda, fantezilerde ve genel davranışlarda gün ışığına çıkan bilinçdışının analizini içerir (Neel; 1983). Jung'un kişilik analizine baktığımızda, o sadece iki tip kişilik olduğunu belirtir; bunları dışa dönük ve içe dönük tip olarak ayırır. Bunlar, "insanların kendilerine dışarıdan ya da içeriden yaklaşanlara verdikleri tepkilerden" kaynaklanmaktadır (Jacobi, 1986: 28). Dışadönük kişi öncelikle çevresindeki nesnelere ve insanlarla ilgilenir. Dış uyaranlara tepki verir, ancak kendi içinde olup bitenlere açık değildir. Buna karşılık, içe dönük tip çoğunlukla içlerinde olup bitenlerle meşguldür. Ancak dış dünyadan neredeyse tamamen çekilir. Bu nedenle, o güçlü bir şekilde öznedir, dışa dönük tip nesnelere olarak yönlendirilir (Neel; 1983).

C. G. Jung, bilinçaltını keşfetmek için öncelikle insanların rüyalarıyla ilgilenir. Ona göre bilinçdışında, kişiliğin bilinçten bastırılmış tüm bölümleri ve deneyimleri, ayrıca "insanların tarihleri boyunca yaşadıkları tüm geçmiş deneyimler ve çatışmalar" yer almaktadır (Neel, 1983: 279). Jung bunları irksal veya kolektif bilinçdışı olarak adlandırır. Kalıtsal anıları da arketip olarak betimler. Jung, arketiplerin genetik olarak tasarlandığını ve yetişkin bir kişinin bilincinde evrensel sembollerle temsil edildiğini varsayar. Bu semboller sonunda dini veya mistik eserlerde veya insan fantezilerinde ve rüyalarında ortaya çıkar.

Rüyanın kökleri bir yanda bilinçaltında, diğer yanda ise hâlâ bilinçli olan ya da bilinçdışında dolaşmakta olan günün izlenimlerinde yatar. Rüyadaki imge ve sembollerin dizilimi uzay ve zaman kategorilerinin dışındadır ve herhangi bir nedenselliğe tabi değildir. Sıra/Düzen, Ilona Kräutle'nin eserinde tanımladığı gibi, bir halk masalının konusuyla aynı yasaları takip eder. Bunun bir istisnası, belirli bir yaşanmış olayla ilgili olan ve bunu rüyada tekrarlayan sözde şok ve tepki rüyalarıdır (Jacobi, 1986).

Jung'a göre rüyalar her zaman klasik dramaya benzer bir yapıya sahiptir. Böylece eylem, yerin belirtilmesi ve ilgili kişilerin tanıtılmasıyla başlar. Bunu, rüyanın içeriğini gösteren teşhir, yani rüya probleminin vurgulanması takip eder. (Jacobi; 1986). Böylece rüya, halk masalı ile aynı şemayı takip eder. Ve tıpkı rüya tabiri gibi, halk masalı da tam bir yoruma varabilmek için sırayla bu noktaların her birine dönmelidir (Franz, 1986). Ancak içeriğin kapsamlı bir resmini ve böylece rüyanın eksiksiz bir yorumunu elde etmek için karşılaştırmalı malzemeye ihtiyaç vardır. Jung bunun için amplifikasyon yöntemini kullanır. Burada rüyanın detaylarının çok iyi bir şekilde anlaşılması (Hall, 1983: 35), bu aşamada kişisel, kültürel ve arketipik bilgilerin toplanması (Stevens, 1999: 110-115), bu süreçten geçmiş rüyanın bireyin hayatındaki yerinin tespit edip yorumlanması (Hall, 1983: 34) söz konusudur. Burada kısaca yorumlanacak rüyanın gibi benzer görüntüler arandığını söyleyebiliriz. Bu yöntem rüyanın her ögesi için kullanılır ve böylece imgelerden, simgelerden, efsanelerden, mitlerden vb. eşanlamlı malzeme toplanır (Jacobi, 1986). Masalların yorumlanması için de aynı prosedür geçerlidir: her masal motifi için, materyalin yorumu yapılmadan önce karşılaştırmalı materyal toplanır (Franz, 1986). Rüya tabirinde olduğu gibi, masalın özü ancak yorumun masalın tamamı için eksiksiz olarak gerçekleştirilebilmesi durumunda kavranır. Yani anlam yalnızca tek bir resim için geçerli değil, tüm eylem süreci için belirlenebilir olmalıdır. Tüm motiflerin yapı içinde sabit bir yeri vardır, tıpkı rüyalarda olduğu gibi, bu da masalın ancak bir bütün olarak yorumlanabileceği anlamına gelmektedir (Beit; 1952).

Sonuç

Görüldüğü gibi halk masallarının varlığı eskilere dayanmaktadır. Binlerce yıldır insanlarla birlikte olan ve insanlar için büyük önem taşıyan masalların aksi takdirde korunmaları pek mümkün olmazdı. Bu, görünüşe göre, bir araştırma konusu haline gelmesinin nedenlerinden biridir. Halk masallarının psikanalitik yorumu, masaldaki imgeleri insan düşlerindeki imgelerle karşılaştırmaya ve onları oldukları gibi yorumlamaya çalışır. Masal imgeleri bilinçaltımızın imgelerine benzer, hatta aynı yapıları taşır. Psikanaliz, masallarda insanların bilinçaltında da ortaya çıkan ve genellikle rüyalarda kendini gösteren sorunları tespit etmeye çalışır. Masallar aynı problem tanımlarına sahipse, o zaman masallardaki problem çözümleri de insan ruhunkiler gibidir. Böylece, insan sorunlarını ortaya çıkarmak ve çözmek için psikanalizde rüya yorumunu devreye sokmak, gizli "mesajları" çözmek, sorunları olan insanlar için bir yardım görevi üstlenirse, masalların bu şekilde ele alınışı da insanlığa aynı yardımı sunacaktır.

Kaynakça

- Beit, Hedwig von (1952). *Symbolik des Märchens*. Bern: Francke.
- Dieckmann, Hans (1991). *Gelebte Märchen- Lieblingmärchen der Kindheit- Mit einem Vorwort von Bruno Bettelheim*. Zürich: Kreuz Verlag AG.
- Franz, Marie-Louise von (1970). *Psychologische Märcheninterpretation- Eine Einführung*. München: Kösel-Verlag.
- Geçtan, Engin (1984). *Psikanaliz ve Sonrası*. Ankara: Dizgi Baskı: Maya Matbaacılık Yayıncılık.
- Hall, James A. (1983) *Jungian Dream Interpretation: A Handbook of Theory and Practice Studies in Jungian Psychology*; 13, Canada: Inner City Books, University of Toronto Press.
- Jacobi, Jolande (1986). *Die Psychologie von C. G. Jung- Eine Einführung in das Gesamtwerk- Mit einem Geleitwort von C. G. Jung*. Frankfurt a. M.: Fischer Taschenbuch Verlag GmbH.
- Neel, Ann F. (1983). *Handbuch der psychologischen Theorien*. Frankfurt a. M.: Fischer Taschenbuch Verlag.
- Rıfat, Mehmet (1999). *Masallara Yaklaşım Biçimleri*. Kuram Dergisi. Kitap: 6.
- Sarı, Ahmet-Akyıldız Ercan, Cemile (2008). *Masalların Psikanalizi*. Ankara: Salkımsöğüt Yayınları.
- Spring, Walter (2001). *Die Symbolik des Handelns im Märchen. Tun und Nicht-Tun im deutschen Märchen*. Bern: Lang Verlag.
- Stevens, Anthony (1999). *Jung*, (Çev. Ayda Çayır). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Stumpfe, Ortrud (1992). *Die Symbolsprache der Märchen*. Münster: Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung.